Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle koskien valtioneuvoston ajankohtaisselontekoa turvallisuusympäristön muutoksesta

Viite: Tulevaisuusvaliokunta keskiviikko 04.05.2022 klo 09.00 / VNS 1/2022 vp / Lausuntopyyntö

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi ajankohtaisselontekoa yleissopimuksen näkökulmasta.

Ajankohtaisselonteon keskeinen sisältö

Selonteossa arvioidaan Venäjän hyökkäyksen aiheuttaman ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutosta ja sen vaikutuksia Suomelle. Samoin arvioidaan muuttuneen turvallisuustilanteen vaikutuksia sekä Suomen kokonaisvaltaista varautumista talouteen, kriisinsietokykyyn, huoltovarmuuteen, sisäiseen turvallisuuteen, kyberturvallisuuteen, hybridivaikuttamiseen ja kriittiseen infrastruktuuriin kokonaisturvallisuuden mallin mukaisesti. Selonteko täydentää valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittista selontekoa, puolustusselontekoa, selontekoa sisäistä turvallisuudesta sekä valtioneuvoston selontekoa EU-politiikasta.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- Ajankohtaisselonteko on tärkeä täydennys jo laadittuihin selontekoihin.
- Lasten pääsy mielenterveyspalvelujen piiriin on turvattava.
- Yksin maahan saapuneiden lasten asemaan tulee kiinnittää erityishuomiota.
- Jatkotoimenpiteissä tulee huomioida lasten näkemykset turvallisuudesta.
- Lapsella on oikeus tietoon sekä suojeluun haitalliselta sisällöltä.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu pitää ajankohtaisselontekoa tärkeänä täydennyksenä valtioneuvoston aiempiin selontekoihin ja kiittää sen pikaisesta laatimisesta. Ajankohtaisselonteon sisältö tarjoaa hyvän pohjan turvallisuuspoliittisten ratkaisujen tekemiseen. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että selonteossa on painotettu kiitettävästi lapsen oikeuksien turvaamista esimerkiksi Ukrainasta sotaa pakenevien vastaanottoa koskien (s. 44).

Lasten ja nuorten mielenterveys

Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä, että nyt käsillä olevassa ajankohtaisselonteossa käsitellään henkistä kriisinsietokykyä ja painotetaan haavoittuvassa asemassa olevista henkilöistä huolehtimista (s. 36–37). Lapsiasiavaltuutettu on covid-19-pandemian ajan useassa yhteydessä nostanut esiin huolensa sekä pandemian että taudin leviämisen estämiseksi tehtyjen toimenpiteiden vaikutuksista lapsiin ja nuoriin ja kiittää, että covid-19-pandemian vaikutus henkiseen kriisinsietokykyyn on huomioitu (s. 36). Lisäksi on hyvä, että ajankohtaisselonteossa tuodaan esiin oletettua psykososiaalisen tuen tarvetta myös pidemmällä tähtäimellä (s. 44).

Lapsiasiavaltuutettu on lisäksi monissa yhteyksissä, esim. syksyllä 2021 sivistysvaliokunnalle antamassaan lausunnossa valtioneuvoston sisäisen turvallisuuden selonteosta[1], nostanut esiin huolensa lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen järjestämisen haasteista. On selvää, että lasten mielenterveyspalvelujen saatavuuden haasteisiin tulee nyt turvallisuusympäristön muutoksen myötä entistä voimakkaammin vastata. Viime aikoina tehdyt tutkimukset ovat toistuvasti osoittaneet, että lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöt ovat lisääntyneet samalla kun mielenterveyspalvelujen saatavuus on heikentynyt.[2]

Lapsiasiavaltuutettu tapaa säännöllisesti erilaisia lasten ja nuorten ryhmiä selvittääkseen heidän ajatuksiaan ja kokemuksiaan eri teemoista ja heille ajankohtaisista asioista. Viimeisimmissä tapaamisissa yksi toistuva lasten ja nuorten esille nostama teema on ollut mielenterveys. Ahdistuneisuudesta, mielenterveyden ongelmista ja mielenterveyspalvelujen saatavuuden haasteista ovat viestineet esimerkiksi Tampereen lasten parlamentin ja nuorisovaltuuston edustajat, Vaasan nuorisovaltuuston edustajat, Suomen Kasper ry:n Nuoret erovaikuttajat sekä saamelaislapset ja -nuoret.

Lapsiasiavaltuutettu ymmärtää, että nyt käsillä olevassa ajankohtaisselonteossa ei itsessään käsitellä rahoitustarpeita, mutta haluaa korostaa henkisen kriisinsietokyvyn kannalta olennaisia mielenterveyden palveluja ja niiden tosiasiallista saatavuutta. Mielenterveyden palvelut tulee resursoida siten, että kaikilla lapsilla on pääsy niihin. Tätä alleviivaavat sekä tutkimustulokset että lasten ja nuorten kokemukset.

Yksin maahan saapuvat lapset

Erityisen tärkeää on akuutisti huomioida yksin maahan saapuneiden lasten haavoittuva asema ja ryhtyä toimiin sen takaamiseksi, että myös näiden lasten oikeudet, muun muassa oikeus terveyteen, toteutuvat samassa laajuudessa kuin sopimusvaltion kansalaisille. YK:n lapsen oikeuksien komitea on edellyttänyt sopimusvaltioiden huomioivan, että ilman huoltajaa olevat lapset ovat vaihtelevassa määrin kokeneet menetyksiä, traumaattisia asioita, mullistuksia, stressiä ja väkivaltaa.[3] Näiden lasten haavoittuvuudet tulee arvioida ja sopimusvaltion on puututtava niihin. Lisäksi on huomioitava, että YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 39 artiklan johdosta sopimusvaltioiden velvollisuutena on tarjota kuntoutuspalveluja lapsille, jotka ovat joutuneet esimerkiksi aseellisen selkkauksen uhriksi. Tällaisen toipumisen ja sopeutumisen edistämiseksi tulisi kehittää kulttuurisesti sopivia ja sukupuolen huomioon ottavia mielenterveyspalveluja ja järjestää psykososiaalista neuvontaa.[4]

Lisäksi erityisesti yksin maahan saapuvien lasten osalta on hyvä huomioida, että sota ei voi olla perusteena adoption edistämiselle tai käynnistämiselle Ukrainasta. Vanhemmistaan eroon joutuneisiin lapsiin liittyy suuri riski siitä, että perusteet adoptiolle arvioidaan virheellisesti. Lapsiasiavaltuutettu haluaa myös tuoda esiin allekirjoittamansa vaatimuksen, jossa lapsiasiavaltuutettu yhdessä Euroopan lapsiasiavaltuutettujen verkoston (ENOC) kanssa painottaa, että Euroopan komission ja jäsenmaiden tulee kiinnittää erityishuomiota yksin maahan saapuneisiin lapsiin. Näiden lasten suojelu edellyttää myös yhteistyötä Ukrainan viranomaisten sekä kansainvälisten järjestöjen kanssa.[5]

Lasten ja nuorten näkemyksiä turvallisuudesta

Lapsiasiavaltuutetun vuoden 2022 painopistealueena on turvallisuus. Tapaamisissa lasten kanssa onkin keskusteltu muun muassa turvallisuusteemasta, ja lapset ovat kertoneet näkemyksistään ja kokemuksistaan turvallisuuteen liittyen. Yläkouluikäiset lapset Vaasasta totesivat turvallisuuden olevan esimerkiksi sitä ettei tarvitse pelätä, stressata, huolehtia, eikä mikään uhkaa tai häiritse arkea. Turvallisuutta lisääväksi koettiin se, että perusasiat arjessa

ovat kunnossa. Turvattomuuden tunnetta taas aiheutti arkisempien asioiden lisäksi maailmantilanne ja erityisesti Ukrainan sota, aseet ja rikokset. Yhdeksi keinoksi turvallisuuden lisäämiseksi esitettiin terveydenhuollon parantamista sekä terapian maksuttomuutta.[6]

Esikouluikäiset lapset Jyväskylästä kertoivat, että he tarvitsevat kodin, tuttuja ihmisiä, huolenpitoa, läheisyyttä sekä leikkiä ja leluja kokeakseen olonsa turvalliseksi. Tuttuina ihmisinä lapset mainitsivat vanhemmat, sisarukset, isovanhemmat sekä serkut. Huolenpidolla lapset tarkoittivat sitä, että heillä on ruokaa, juomaa, vaatteita, oma sänky ja mahdollisuus peseytyä.[7]

Edellä esitetyn valossa on hyvä, että ajankohtaisselonteossa painotetaan varhaiskasvatuksen ja koulun turvallisen arjen merkitystä lasten hyvinvoinnille (s. 36). Perusturvallinen ja toimiva arki on lasten näkemysten mukaan tärkeässä osassa luomassa turvallisuutta. Lapsiasiavaltuutettu edellyttää, että ajankohtaisselonteon pohjalta tehtävissä toimenpiteissä huomioidaan esimerkiksi tässä lausunnossa esiin tuotuja lasten ja nuorten näkemyksiä ja panostetaan asianmukaisesti lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen saatavuuteen.

Turvallisuus ja lapsen etu

Lasten turvallisuus on yksi tekijä arvioitaessa lapsen etua YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan edellyttämällä tavalla.[8] YK:n lapsen oikeuksien komitea on todennut, että lasten yleistä etua arvioitaessa ja määritettäessä on huomioitava valtion velvollisuus taata lapselle hänen hyvinvointinsa edellyttämä suojelu ja huolenpito. *Suojelu ja huolenpito* tulee ymmärtää laajassa merkityksessä, ja sen tavoite liittyy kokonaisvaltaiseen ihanteeseen taata lapsen *hyvinvointi* ja kehittyminen. Lasten hyvinvointi kattaa laajassa merkityksessä heidän materiaaliset, fyysiset, koulutukselliset ja emotionaaliset tarpeensa sekä kiintymyksen ja turvallisuuden tarpeen.[9]

Lapsen oikeus tietoon & lapsen suojelu haitalliselta sisällöltä

On hyvä, että selonteossa alleviivataan tiedon merkitystä kriisinsietokykyyn (s. 36). YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 13 ja 17 artiklojen mukaan lapsella on oikeus tietoon ikänsä ja valmiuksiensa kannalta sopivassa muodossa.[10] Lapsiasiavaltuutettu painottaa kuitenkin myös sitä, että etenkin sotaa koskevassa viestinnässä kiinnitetään riittävällä tavalla huomiota lapsen suojeluun haitalliselta sisällöltä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 17 artiklan mukaisesti. Sopimusvaltioiden tehtävänä on lapsen huoltajien ohella varmistaa, että lapsia

suojellaan sopimattomalta ja mahdollisesti haitalliselta aineistolta. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on painottanut tasapainoilua lapsen oikeuden tietoon ja lapsen suojelun välillä.[11]

Jyväskylässä 29.4.2022

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Sonja Vahtera
Lakimies

---

[1] Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle valtioneuvoston sisäisen turvallisuuden selonteosta (20.9.2021). Saatavilla: https://lapsiasia.fi/-/laps_lausunto_siv_sis-turvallisuuden-selonteko.

[2] Ks. esim. Tiina Hetemaa, Nina Knape, Petra Kokko, Jaana Leipälä, Hannele Ridanpää, Pekka Rissanen, Tuuli Suomela, Vesa Syrjä & Taru Syrjänen: *Sosiaali- ja terveyspalvelut Suomessa 2020*. Päätösten tueksi 3/2022 (THL).

[3] YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 6 (2005) ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelusta kotimaansa ulkopuolella (CRC/GC/2005/6), kohta 47.

[4] CRC/GC/2005/6, kohta 48.

[5] Open Letter co-signed by ENOC and the Vice-President of the European Parliament and EP Coordinator on Children's Rights: ENOC and the European Parliament Vice-President call for the protection of unaccompanied and separated children, and children in institutional care fleeing from Ukraine to the EU. Saatavilla: https://enoc.eu/?p=4506.

[6] Ks. https://lapsiasia.fi/documents/25250457/49432536/Yl%C3%A4koululaisten+tapaaminen+Vaasa+22.3.2022.pdf/5cf071e4-f558-263c-29fb-124987a659f9/Yl%C3%A4koululaisten+tapaaminen+Vaasa+22.3.2022.pdf?t=1649928537900.

[7] Ks. https://lapsiasia.fi/documents/25250457/49432536/Nenainniemen+eskareiden+tapaaminen+13.1.2022+muistio.pdf/55abd458-88bc-0db7-6cde-5195817fdf2c/Nenainniemen+eskareiden+tapaaminen+13.1.2022+muistio.pdf?t=1646895538508.

[8] (CRC/C/GC/14), kohta 73.

[9] CRC/C/GC/14, kohta 71.

[10] YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 12 (2009) lapsen oikeudesta tulla kuulluksi (CRC/C/GC/12), kohta 82.

[11] Ks. esim: YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 16 (2013) sopimusvaltioiden velvoitteista, jotka koskevat yritystoiminnan vaikutusta lasten oikeuksiin (CRC/C/GC/16), kohta 58; YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 7 (2005) lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta varhaislapsuudessa (CRC/C/GC/7/Rev. 1), kohta 35 sekä YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 25 (2021) digitaaliseen ympäristöön liittyvistä lapsen oikeuksista (CRC/C/GC/25), kohta 54.